

17/1 48

Karangen oppmøt

Vftenblad

BLADET FOR ROGALAND

NR. 14 — 56. ARGANG

PROFILER I DAG:

Erling Ueland

En stridsglad og omstridt mann

Det er mange som ikke liker ham. Det vil si — de liker ikke hans meninger. Det hender en treffer folk som blir rasende i stemmen når de snakker om Ueland. De ser i ham silkefronten personlig. Og det har han visstnok ingen ting imot. Han har sine meninger, uansett hva folk mener om dem.

— Mitt arbeid som forsvarer i landssviksaker har ført meg opp i så megen bunnløs ulykke og så meget urett som oppgjøret har ført med seg, sier han. Så det hender at jeg får lyst til å synge ut.

Lyst til å synge ut, ja. Han har ikke vært redd for å synge ut, heller.

Det er mulig det er en medfødt egenskap dette, denne ubendige lysten til å synge ut, til å være i opposisjon. Da vi spør, innrømmer han stillferdig at: — Jo, Ole Gabriel Ueland var nok min oldefar, det er så det.

Erling Uelands politiske karriere har ikke vært så lysende som oldefarens. Han forsøkte seg som politiker en gang, riktignok, men det falt ikke bare heldig ut. Han sto bak «Det glade og upolitiske folkeparti», som laget så store bølger ved kommunevalget i Stavanger i 1936. Ueland likte ikke partipolitikken. Det var visst slik det hang sammen. Så laget han et parti som skulle gå på tvers av partiskillene. Og aldri er vel noe foretagende blitt offer for partipolitikken som nettopp det glade folkeparti. For de andre partiene kastet seg over partiets liste for å sikre seg «de glades» stemmer.

Men meningen var sikkert den beste. Det samme gjelder om Uelands virksomhet i dag, og det bør bli sagt høyt og tydelig, så ingen behøver

være i tvil: Uelands hensikt er alltid den beste. Selv om en kan være rykende uenig i det han sier og skriver, det må innrømmes, at grunnlaget alltid er ærlig og reelt. Han kan stundom gå for langt, i sin iver har han vanskelig for å se at en sak kan ha flere sider.

Han ser snild ut, Ueland. Når han taler, kommer ordene stillferdig og nærmest litt nølende, de virker ikke så krasse i hans munn, som de gjør på trykk. Men vi slipper dem fram likevel, ikke fordi vi alltid er enig med ham, kanskje snarere tvertom. Ved sin holdning er han blitt en me-

get omstridt mann, han skal derfor få lov å si sin mening.

Ueland er i dag 45 år, tok sin juridiske embetseksamen i 1927, og begynte sin virksomhet som sakfører på Bryne. Siden kom han til Stavanger som dommerfullmektig ved Jærens sorenskriverkontor, og etter å ha vært der i 2 år, startet han egen praksis her i 1934.

— Jeg er en ganske alminnelig mann, sier han selv, ikke noe utover det vanlige på noen måte.

— Fortell litt om Dem selv, overrettsakfører.

— Hvis jeg kan få lov til det, vil jeg heller tale om det som interesserer meg mest.

— Og det går vi gjerne med på. En manns meninger forteller ofte svært meget om ham selv, når han er engasjert i sine meninger med hele sin sjel.

— Det gjelder landssvikoppgjøret, ikke sant?

— Nettopp. Som sagt, jeg har lyst til å synge ut. For jeg tror ikke alle er oppmerksom på i hvilken grad dette oppgjøret er en byll på samfunnet. Jeg tror ikke folk vet hvor mye sorg og ulykke oppgjøret har ført med seg, hvor mange uskyldige som blir rammet, hvor mye urett det blir begått. Jeg kjenner en familie hvor seks personer tok livet av seg. Det har gått en bølge av fortvilelse og selvmord over landet.

Det er opplagt, at den stillingen vi var i under krigen måtte føre til at oppgjøret ble strengt. Fem års undertrykkelse går ikke sporløst over et folk. Jeg skal innrømme at jeg frydte meg jeg også, da jeg så hvorledes landssvikene ble behandlet etter frigjøringen.

Vi hadde gått og hisset hverandre opp i fem år, det var ikke god tone å føre i marken noe unnskyldende moment for en ns-mann eller en tysker, selv om slike unnskyldninger var til stede. Det var opplagt at oppgjøret ikke kunne anlegges i den rolige ånd som en kunne ønske.

Jeg vet at det jeg nå vil si kommer til å vekke motstand og strid, men det får ikke hjelpe. Min mening er at både de rettsreglene som ligger til grunn for oppgjøret og den måten reglene er gjennomført på har vært for sterkt preget av den første tidens bitre stemning.

Først vil jeg peke på noen momenter av rent juridisk art. Jeg er klar over at det vil bli oppfattet som kjetersk lære, og at jeg vil bli fordømt av dem som forfekter den offisielle lære.

Det grunnleggende i oppgjøret er spørsmålet om Norge var i krig eller ikke i krig. Først og fremst er det et juridisk spørsmål, og absolutt ikke så opplagt som den herskende lære vil ha det til. Fremragende jurister som uttalte seg om spørsmålet i 1940, sa at krigstilstanden var opphørt. Nå er det på det rene at vi var i krig med Tyskland. Men forholdet var ikke så klart som mange i dag vil gjøre det til. Under slike omstendigheter må det sies at domstolene går vel langt når de slår fast at barn og politiske analfabeter skulle ha vært klar over dette spørsmålet.

Et annet spørsmål som jeg mener har vært lagt galt an er dette som er avgjort i Høyesterett; at medlemskap i NS automatisk fører med seg at en kan straffes etter § 86. Det går fram av strafferammen for denne paragrafen, som er hefte eller fengsel i minst tre år, at det er grovere forbrytelser som det siktes til. Det går også fram av ordlyden, mener jeg, at det siktes til grovere forbrytelser.

(Fortsettes side 8).

Profilen i dag: Erling Ueland

(Fortsatt fra første side).

Overfor NS-folk blir det så å si aldri tatt subjektive hensyn. I min praksis har jeg oppnådd en eneste frifinnelse på grunnlag av at den tiltalte ikke hadde vært merksam på sin forbrytelse, og det var i en sak mot en mann som var åreforkalket. Her dømmes NS-folk over en lav sko uten hensyn til hva de har forstått eller ikke forstått.

Dette er to vesentlige punkter. Men vi har også i stor utstrekning forsyndet oss mot rettsregler som gjaldt tidligere. Det er en påfallende ulikhet i bedømmelsen og behandlingen av en NS-mann og en ikke NS-mann.

I denne forbindelsen må vi også nevne et begrep som tving. Mange NS-folk ble under krigen direkte tvunget til å foreta seg handlinger som de i dag dømmes for. Som eksempel kan nevnes Hirdens Bedriftsvern, som folk ble hentet til med revolveren i ryggen. De ble satt til å passe bedrifter mot sabotasje, men det kan ikke bevises at de ville ha løftet våpen mot norske sabotører. Deres forhold er i virkeligheten mer uskyldig enn forholdet til de hundre tusener av arbeidere som frivillig tok arbeid på tyske anlegg. Men våre domstoler har dømt folk fra ett til fem års tvangsarbeid for å ha vært i Hirdens Bedriftsvern.

Haagerkonvensjonen, som Norge har undertegnet, har klare bestemmelser om at Røde Kors er en internasjonal organisasjon, som ikke skal skjelle mellom venn eller fiende. Hos oss blir sykesøstre, som har gjort tjeneste i det tyske Røde Kors, dømt til fra 1 til 3 års fengsel. Det er etter min mening avskrekkende og rystende.

Latterlig er det under slike forhold å snakke om våre internasjonale forpliktelser. Det sømmer seg dårlig for et rettsmann å dømme folk til straff for noe vi selv har erklært for å være fortjenstfull handling.

Det interesserer i denne sammenheng lite, at tyskerne selv ikke overholdt Haagerkonvensjonens bestemmelser, for vi vil jo være bedre.

Så kommer vi til det økonomiske oppgjøret.

Moralsk vurdert setter jeg ikke økonomiske landssvikere særlig høgt. Deres forhold er ofte verre enn mangt et NS-forhold. Men vi kan ikke straffe bare på et moralsk grunnlag. Vi må ha en utvilsom lovhemmel.

Vi hadde i 1940 — som Helge Krog har påvist — valget mellom en kaoslinje eller en linje som gikk ut på å oppføre seg slik at en kunne leve. Administrasjonsrådet var aldri i tvil om at kaoslinjen ikke måtte velges. Den innledet derfor et samarbeid med tyskerne. Når våre ansvarlige, lovlige myndigheter kunne bedømme situasjonen slik, så må en gå ut fra at de fant forholdet lovlig, og ikke i strid med § 86. Feilen ved oppgjøret er, som advokat Kluge har hevdet, at en ikke har lagt vekten på det økonomiske. Jeg mener at det

foreligger et rettslig grunnlag til å foreta inndragning av all krigsførtjeneste. Men en burde i de aller fleste tilfelle ha nøyet seg med det. Slik som det har utviklet seg med de økonomiske sakene nå, er det blitt litt av en karikatur. Når for eksempel rådmann Karlsen i Fredrikstad har unngått påtale, trass i at han har stått som leder for en bedrift som har solgt for 45 millioner kroner til tyskerne, og trass i attest fra riksadvokaten at han har gått iherdig inn for å få forbindelsen med tyskerne i stand, mens det dømmes en byggmester som har bygd for en tusendepart av dette beløpet i brakker, da er vi ute i karikaturen. En forferdelig ulikhet blir følgen av dette, og jeg legger ikke minst vekt på de skadelige virkningene dette har fått. Vi har i virkeligheten adoptert en del av nazi-tankene og nazi-mentaliteten.

Jeg skal så komme til behandlingen av landssvikene. De er blitt kastet ut av sine leiligheter. Innbo og verdigjenstander er i stor utstrekning blitt stjålet. Det er ytterst vanskelig for dem å få hjelp. Selv i sivile søksmål står de svakere enn andre.

De som er i fengsel og fangeleirer følger seg temmelig rettsløse. Jeg har fått det skriftlig at en landssviker som sitter fengslet ikke har anledning til å ta imot sin sakfører på annen måte enn som privatperson. En har inntrykk av at fangene blir vilkårlig behandlet.

Det er flere grunner til at landssvikoppgjøret er blitt som det er blitt. Den alminnelige forbitnelsen like etter frigjøringen er en av grunnene som skapte selve grunnlaget. Etterhvert er sinnene blitt roligere, men de som har hatt anledning til å få det hele i normalt gjenge har sviktet sin oppgave. Jeg tenker her på geistligheten — som har skuffet meget — og på pressen.

Av pressen har jeg fått det inntrykk at det mest skitne og geme som kan sies om en landssviker er god kost. Avisen har tydeligvis betraktet det som god sport å sverte landssvikere.

Dette er så mye mer beklagelig som de det går ut over ikke har hatt anledning til å forsvare seg. Pressen har fråstet i referater om tortur og mishandling og alt det gale landssvikene har gjort. Det

kunne ha vært forstødelig hvis en samtidig hadde satt et skille mellom de NS-folkene som har begått handlingene og de uskyldige NS-folkene, men dette er aldri blitt gjort.

Jeg har forstått det slik at pressen betrakter seg selv som saltet i samfunnet. I stedet har den vært en smittebærer. En får inntrykk av — og det er det kjedelige — at pressen på død og liv skal slå fast at alle NS-folk må være moralsk mindereverdige. Dette har satt diskusjonen omkring spørsmålet ned på et lavt plan.

Det var nødvendig med et landssvikoppgjør. NS opptrådte i strid med det som var folkets vilje og folkets interesse. Men den moralske vurdering bør også komme fram i er slik sak, og da mener jeg at dette må være grunnlaget for en slik vurdering. Har vedkommende villet skade landet, eller har han ment at han ikke skadde landet?

Svaret på dette spørsmålet er av avgjørende betydning for den moralske vurdering, og det spørsmålet blir aldri stilt.

Karakteristisk for landssvikoppgjøret er den mangel på klokskap som har preget det.

Det er i virkeligheten et oppgjør med politiske motstandere som har foregått, i strid med demokratiske regler. Viktigst av alt er dette, at når en påfører folk så stor skade som landssvikoppgjøret har påført store deler av det norske folk — selvmord, frihetstap og lidelse for de pårørende — så må det ha en hensikt. Det må være en viktig grunn som tvinger oss til å gjøre det. Og jeg kan ikke se at det finnes en slik akseptabel grunn.

Det er ingen grunn til å tro at vi noen gang igjen får en slik situasjon i Norges historie som den vi hadde under krigen, en situasjon som er så parallell at folk vil ta lærdom av landssvikoppgjøret.

Og hvis en likevel skulle tro, at en slik situasjon vil oppstå, så mener jeg det hadde vært fullt tilstrekkelig generalprevensjon å ta de store lederne.

I Belgia har en gått den veien. Der gjorde en det samme som i Norge etter forrige verdenskrig, og la det an på samme grunnlag. Men de har lært.

Det er en gammel god setning som sier at en skal økonomisere med straffen, for ikke å undergrave folks rettsbevissthet.

Dersom folk får mistanke om at en dom ikke er rettfærdig, er det fare på ferde. Da rokket domstolenes autoritet.

Vi må snarest mulig få en avslutning på oppgjøret, enten det skal skje ved benådning, amnesti eller begge deler. Innrømmer vi først at oppgjøret i sin foreliggende form er uheldig, så må vi ikke la oss hindre av spørsmålet om hva som blir følgen hvis vi ikke løper linen ut. Det er et dårlig argument å si at har vi først gjort noe galt, så la oss endelig fortsette med det. Ingen stat er blitt dømt overfor historien fordi den har vært generøs mot sine innbyggere og tilgitt dem deres sunder.

Jeg slapp blyanten og spurte forsiktig:

— Ueland har talt?

Han smilte fredelig, og det glimtet litt bak brilleglassene:

— Ja, Ueland har talt!

Og så kan vel protestene begynne. cit.